

Arhive specifice ecleziastice. Arhivele Bisericii Greco-Catolice din România.

Studiu de caz: Arhiva Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj

Sergiu Soica

Keywords: *Greek-Catholic Church in Romania; Ecclesiastic Archives; Ecclesiastic Libraries; Communist Regime*

Identificarea și punerea în valoare istoriografică a documentelor istorice din secolul al XX-lea, în cazul arhivelor specifice din România este un demers greu. În cazul de față studierea Arhivelor (specifice) Ecleziastice ale Bisericii Greco-Catolice este anevoioasă, deoarece această biserică a fost desființată de Statul comunist la 1 decembrie 1948, legal, prin Decretul 358. Astfel bibliotecile și arhivele, precum toate bunurile mobile și imobile au ajuns la diferite instituții.

Pe lângă Decretul din 1 decembrie 1948, prin care Biserica Greco-Catolică a fost desființată, prevederile de la art. 2, alin. d, al Deciziei Consiliului de Miniștri nr. 1719 din 27 decembrie 1948, publicată în "Monitorul Oficial" nr. 303, din 29 decembrie 1948, menționa că "arhivele, documentele, bibliotecile, muzeele și orice obiect de muzeu ale fostului cult greco-catolic, au trecut, în mod provizoriu, asupra Ministerului Cultelor"¹.

În cursul lunii ianuarie 1949, Minister Cultelor a invitat Academia RPR, Ministerul Artelor și Informațiilor, Mitropolia Sibiului să își desemneze delegați, care, împreună cu un delegat de la Ministerul Cultelor, să examineze, trieze și propună spre repartizare cărțile, documentele și obiectele de muzeu menționate. Prin adresele nr. 2869 din 1 februarie 1949, Ministerul Cultelor a luat act de numele delegaților, specificând că cheltuielile de transport și diurna de deplasare vor fi suportate de fiecare instituție, pentru delegatul său. Academia RPR a comunicat prin adresa nr. 855/949 că nu are prevederi bugetare pentru astfel de sarcini și că își va menține delegația numai dacă Ministerul Cultelor va suporta cheltuielile de deplasare și întreținere și pentru funcționarul acelei instituții. Delegații au fost: Valeriu Martin – inspector șef la Ministerul Cultelor²; de la Academia RPR David Prodan³ – membru corespondent al Academiei și profesor la Universitatea Babeș-Bolyai, Ștefan Levanovici – Directorul Administrației Centrale a Academiei RPR⁴, Gheorghe Gerogescu-Buzău – bibliotecar șef la Academia RPR; Teodor Bodogae – Mitropolia

---

¹ ANIC, fond *Ministerul Cultelor, Direcția de Studii*, ds. 72, vol. 2/2, 1950. Cuprinde: *Note, adrese, rapoarte, procese verbale, rapoarte speciale cu privire la verificarea și predarea bibliotecilor din fosta Episcopie Greco-Catolică din Blaj, anexat lucrări din anii 1948-1949*, f. 167.

² *Ibidem*, f. 218.

³ *Ibidem*, ds. 72, vol. 2/2, 1950. Delegația nr. 708/950, f. 213.

⁴ *Ibidem*.

Sibiului; Nicolae Samara – Ministerul Artelor și Informațiilor, pentru toate centrele greco-catolice din țară. Astfel, s-a hotărât prin adresa nr. 13.266 din 17 mai 1949 ca întreaga arhivă a fostei Mitropolii greco-catolice cât și a fostei Academii Teologice din Blaj să fie repartizată Mitropoliei Sibiului.

Biserica Greco-Catolică avea arhive, biblioteci și muzee în următoarele centre: Blaj (unde era Mitropolia), Oradea, Cluj, Lugoj și Baia Mare (centre episcopale).

Arhiva, bibliotecile și muzeul Mitropoliei Blajului

Aplicarea prevederilor de la art. 2, alin. d al Deciziei Consiliului de Miniștri nr. 1719 din 27 decembrie 1948, prin care arhivele, documentele, bibliotecile, muzeele și orice obiect de muzeu ale fostului cult greco-catolic treceau în mod provizoriu asupra Ministerului Cultelor, a afectat arhiva, bibliotecile și muzeele greco-catolice din Blaj.

În cursul lunii ianuarie 1949, acest minister a invitat Academia RPR, Ministerul Artelor și Informațiilor și Mitropolia de la Sibiu să își desemneze delegați care, împreună cu reprezentantul acestui departament, să examineze, trieze și propună spre repartizare cărțile, documentele și obiectele de muzeu ale Bisericii Greco-Catolice. La Mitropolia Blajului a început inventarierea în 6 februarie și a durat până la 1 martie 1949. Rezultatul a fost că în biblioteca centrală a Mitropoliei nu a fost găsit niciun inventar și nici cataloage, astfel încât s-a început inventarierea și s-au identificat 43.976 cărți, broșuri și manuscrise (fără reviste și ziare). Au fost menționate manuscrise arabe, siriene, turcești, slavone, tibetane și întreaga bibliotecă a lui Timotei Cipariu, cu manuscrisele sale, precum și vechile tipărituri românești. Tot aici a mai fost biblioteca fostei Academii Teologice Greco-Catolice, biblioteca fostei mitropolii, arhivele și o serie de obiecte religioase de muzeu. Comisia a propus spre repartizare Ministerului Cultelor și Ministerului Artelor și Informațiilor o serie de cărți, urmând ca restul să fie preluate de către Mitropolia Sibiu, cu condiția de a ceda Academiei RPR cele pe care aceasta urma să le revendice⁵.

În referatul nr. 138/14 martie 1950⁶ adresat Ministerului Cultelor de către Comisia de repartizare a cărților din fosta Mitropolie a Blajului, formată din David Prodan de la Academia RPR și, din partea Mitropoliei Sibiului, Teodor Bodogae. David Prodan a propus ca întreaga bibliotecă să fie transportată la Cluj pentru inventariere și numai după terminarea acestor lucrări să se repartizeze Ministerului Cultelor și Mitropoliei din Sibiu cărțile de care aceste instituții vor avea nevoie. Delegatul Mitropoliei Ardealului a fost de acord ca întâi cărțile să fie transportate la Cluj pentru inventariere, apoi să fie repartizate Mitropoliei din Sibiu, pentru Institutul Teologic Ortodox, cărțile teologice (manuale, enciclopedii și studii teologice mai noi ale bibliotecii), precum și dubletele bibliotecii din tipăriturile vechi (cărți, periodice).

---

⁵ *Ibidem*, 1950: *Referat 5 ianuarie 1950 Situația bibliotecilor și arhivelor ce au aparținut fostelor centre greco-catolice, precum și aceea a bibliotecilor romano-catolice din Alba-Iulia și Satu Mare*, f. 18.

⁶ *Ibidem*, 1950: *Rapoarte speciale cu privire la verificarea și predarea bibliotecilor din fosta Episcopie Greco-Catolică din Blaj, anexat lucrări din anii 1948-1949*, f. 37.

Prin Procesul Verbal din 20 martie 1950⁷, dintre David Prodan din partea filialei Academiei RPR Cluj și inspectorul șef Valeriu Martin din partea Ministerului Cultelor, s-a predat Biblioteca Centrală din Blaj către Filiala Academiei din Cluj. Filiala Academiei se obliga să prezinte Ministerului Cultelor inventarul. În acest proces verbal s-a stabilit ca mobilierul bibliotecii să se dea în custodie protopopiatului ortodox din Blaj.

Din Referatul nr. 2869 din 21 martie 1949⁸, se observă că în 6 februarie 1949, la reședința mitropolitană, au fost: Teodor Bodogae din partea Mitropoliei Ardealului și Nicolae Samara din partea Ministerului Artelor și Informațiilor. Reprezentantul Academiei nu a fost prezent. Aici, în urma verificării, s-au propus următoarele:

La fosta Bibliotecă Centrală Arhidiecezană din Blaj nu s-a făcut inventarierea, iar un catalog general sau inventar nu a fost găsit. Astfel, au fost numărate cărțile, broșurile, manuscrisele în număr 43.976 în afară de ziare și reviste⁹ precum și patru incunabule. 669 manuscrise românești, 389 titluri de tipărituri românești vechi¹⁰, 161 pergamente cu diplome imperiale, bule papale, confirmări de jurăminte¹¹. Repartizarea a fost în felul următor: la Ministerul Cultelor 186 de exemplare; Ministerului Artelor și Informațiilor, 162 exemplare; Mitropoliei Ardealului restul, cu rezervarea Academiei RPR. În ceastă bibliotecă au mai fost găsite opt lăzi de cărți și o ladă cu corespondență aparținând lui Iuliu Maniu. Acestea au fost predate Serviciului Județean de Securitate din Blaj.

La sediul fostei Academii Greco-Catolice se aflau: biblioteca profesorilor compusă din 4.346 volume de cărți și 300 reviste diferite și biblioteca studenților constând în 3.134 volume. Acestea au fost repartizate astfel: Ministerului Cultelor 38 volume, Ministerului Artelor și Informațiilor 39 volume, iar Mitropoliei Sibiului restul. Tot în această clădire a fost și biblioteca fostului profesor de teologie Augustin Popa cu 1.910 volume, fără a număra ziare și reviste. A fost repartizată astfel: Ministerului Cultelor 27 volume, Ministerului Artelor și Informațiilor 96 volume, Mitropoliei Ardealului restul.

În Cancelaria fostei mitropolii se afla un muzeu religios, cu obiecte neinventariate. Acestea au fost propuse spre repartizare Mitropoliei Ardealului.

Arhiva Mitropoliei din Blaj (arhiva avea un fond de corespondență din secolul trecut, de însemnătate istorică, corespondența lui Avram Iancu) a fost repartizată Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, sub a cărei jurisdicție intra marea majoritate a unităților din subordinea fostei mitropolii greco-catolice. Arhiva Academiei Teologice era propusă să fie repartizată Mitropoliei din Sibiu.

---

⁷ *Ibidem*, f. 38.

⁸ *Ibidem*, 1950: *Obiecte verificarea, trierea și repartizarea bibliotecilor, arhivelor și obiectelor de muzeu ale fostelor centre eparhiale greco-catolice Blaj*, f. 43.

⁹ Importanța acestei biblioteci constă în manuscrisele și tipăriturile vechi, din care unele unice în țară.

¹⁰ *Ibidem*, f. 220.

¹¹ *Ibidem*, f. 221.

La reședința mitropolitană a mai fost biblioteca administratorului apostolic Ioan Suciu, cu o serie de cărți în număr de 3.740 (fără ziare și reviste străine și românești) și biblioteca părintelui V. Rusu.

Tot aici a mai fost biblioteca fostului secretar mitropolitan I. Cristea, conținând un număr de 733 cărți și broșuri, biblioteca preotului Alexandru Olteanu (670 cărți), biblioteca Grigore Tecșa (365 cărți și broșuri) și o bibliotecă a cancelariei arhiepiscopane conținând 334 cărți, șematisme, ordonanțe și circulare vechi, bisericești.

În sediul bibliotecii de la reședința mitropolitană au mai fost odăjdii și obiecte de cult. Inventarierea acestora s-a făcut de către delegatul Mitropoliei Sibiului T. Bodogae, consilierul arhiepiscopal A. Nanu și delegatul comisiei de unificare din Blaj, Gh. Domșa. Obiectele de cult și hainele preoțești au fost preluate de către Mitropolia din Sibiu, în total 341 obiecte, conform "inventar haine preoțești și obiecte de cult" din 12 februarie 1949¹².

Ministerul Cultelor, prin adresa nr. 13.266 din 17 mai 1949, a aprobat repartizarea întregii arhive și a obiectelor de muzeu către fosta Mitropolie Greco-Catolică, iar cele ale Academiei Greco-Catolice din Blaj către Mitropolia Ortodoxă din Sibiu. De asemenea, s-au mai repartizat toate cărțile din bibliotecile instituțiilor menționate precum și Biblioteca Centrală Arhiepiscopană, cu excepția volumelor propuse spre repartizare Departamentului Cultelor și care rămăneau în posesia definitivă a acestui minister. Manuscrisele și tipăriturile vechi din biblioteca arhiepiscopană vor fi ținute la dispoziția Academiei RPR¹³. Tot Ministerul Cultelor, Direcțiunea Evidenței Populației a trimis adresa nr. 26.257 din 2 august 1950 către Mitropolia Ortodoxă a Ardealului din Sibiu, în care a menționat: "Arhiva fostei Mitropolii Greco-Catolice din Blaj, prin deciziile organelor legale, a fost repartizată Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului, în jurisdicțiunea căreia intră majoritatea fostelor parohii greco-catolice. În cazul în care arhiva prezintă vreun interes și pentru Academie, vă rugăm a o ține la dispoziția acesteia pentru eventualele cercetări." Direcția Ministerului Cultelor a mai "socotit că este bine să dispuneți transportarea arhivei de la Blaj la Sibiu"¹⁴.

Din Procesul Verbal din 26 februarie 1949¹⁵ putem observa o parte din documentele importante aflate la Blaj:

"a. În sala de lectură a bibliotecii erau: 161 pergamente (diplome imperiale, Bule Papale, confirmări jurăminte etc.). Tipărituri vechi (9 germane, 6 grecești, 3 armene, 1 irlandez, 71 române, 40 latine). Manuscrise (88 Arabe, Siriane, Turcești, Tibetane; 23 Slavone, 6 românești). 14 sigilii preoțești. 45 tipărituri Arabe, Siriane, etc. 14 tipărituri ebraice. 1 pergament cu Tora ebraică în manuscris. 435 tipărituri vechi românești până în anul 1830 și câteva după anul 1830. 27 tipărituri vechi slave. 10 tipărituri rituale grecești. Coran manuscris arab (foarte vechi). Un manuscris tibetan. 3 manuscrise românești prețioase și unice (între altele Codicele pribeagului

¹² *Ibidem*: Inventar haine preoțești și obiecte de cult Blaj 12 februarie 1949, f. 259.

¹³ *Ibidem*, f. 143.

¹⁴ *Ibidem*, 1950, f. 140.

¹⁵ *Ibidem*: Verificarea cărților a manuscriselor și tipăriturilor vechi, prezentare topografică, f. 220.

Gheorghe Ștefan). Un manuscris slav din sec. XVI. Corespondența Episcopului Ion Inocențiu Micu Klein. 2 Agrarii, 15 tipărituri vechi rare mai ales cele tipărite la Blaj.

b. În Depozitul Bibliotecii erau: o carte în limba Chineză. Manuscrise: Tatăl nostru în 85 de limbi. 19 manuscrise arabe turcești siriane, 5 manuscrise latine (foarte vechi sec XI). 4 tipărituri latinești incunabule, Un chimir de piele încrustată al Tribunalului Vasile Moldovan (cca. 1848). O ladă cu corespondența lui Iuliu Maniu. O ladă de fier cu 23 suluri (unele pergament) conținând diferite diplome, hărți și alte documente vechi și 4 pachete mari cu fotografii. 326 tipărituri orientale (arabe, siriane, persane, turcești). 335 manuscrise latinești din care au lipsit 11. Manuscrise slavone 23. Manuscrise germane 10. Manuscrise maghiare 27. Manuscrise italiene 4. Grecești 14. Franceze 5 și 669 manuscrise conținând corespondența și însemnări de la cărturarii blăjeni. 106 tablouri religioase pe pânză și 69 pe carton.

c. În muzeul Greco-Catolic al Mitropoliei Blajului erau: 3 vitrine sticlă cu potire vechi de lemn sticlă și metal, cruci discuri și alte obiecte de cult, 30 icoane pe sticlă, 45 icoane pe lemn, 61 tablouri, 3 icoane mari litografiate, 1 machetă cu secție transversală a unei biserici, 4 sfeșnice, 3 prapuri vechi, 5 antimise¹⁶ în total 341 de obiecte de cult și haine preoțești.”

Aceste documente și cărți au fost repartizate Academiei Române și Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu. Printr-un proces verbal din 30 martie 1950, întocmit între pr. Raichert din partea Filialei Academiei RPR Cluj și pr. Adrian Teodorescu protopop din partea Oficiului Protopopesc ortodox Blaj, s-a preluat pentru Academie diploma pentru înființarea Capitlului Bobian din Blaj, redactată în limba latină în anul 1807 de către curtea împărătească din Viena, precum și o diplomă dată de Vatican mitropolitului Vasile Suciu și diploma de membru fondator de Asociație a lui Izidor Marcu, fost canonic la Blaj¹⁷. Tot referitor la arhive și biblioteci, vicarul arhiepiscopal Traian Belașcu din Sibiu a scris în 16 octombrie 1950 Ministrului Cultelor Stanciu Stoian că biblioteca Academiei Teologice din Blaj și biblioteca lui Augustin Popa se cere să ajungă la dispoziția Institutului Teologic din Sibiu. Belașcu a mai amintit că este nevoie și de arhiva fostei Mitropolii, “mai cu seamă în chestiuni administrative și ca documente istorice, pentru întreaga preoțime revenită la ortodoxie”¹⁸.

În 20 decembrie 1950, Comitetul pentru Așezămintele Culturale din RPR de pe lângă Consiliul de Miniștri se adresează prin actul 4.407 Ministerului Cultelor, deoarece a avut sarcina de a exercita controlul de Stat și de a ține evidența tuturor categoriilor de biblioteci. Pentru a se desfășura aceste sarcini s-au tipărit trei formulare pentru a fi completate de către fiecare bibliotecă. Aceste formulare trebuia să fie completate până în 25 ianuarie 1951, deoarece se găseau “în preajma Planului Cincinal”¹⁹.

---

¹⁶ *Ibidem*, f. 241.

¹⁷ *Ibidem*, f. 165.

¹⁸ *Ibidem*, f. 166.

¹⁹ *Ibidem*, f. 178.

După această repartizare a arhivelor și bibliotecilor greco-catolice din Blaj, în sediul Mitropoliei a fost instalată Miliția Orașului²⁰. Tot după această repartizare, în 4 decembrie 1958 s-a desfășurat la Tribunalul din Tămăveni procesul lipsurilor de obiecte de la Mitropolia Blajului. Au fost judecați Alexandru Folea, sora acestuia, Doctor Elvira și Petre Breazul. Sentința lui Alexandru Folea Alexandru a fost de condamnare la 4 ani, sora lui la 2 ani, iar Petre Breazu a fost achitat²¹.

Imobilul Mitropoliei Blajului în care a fost arhiva a devenit stație viticolă până în anul 1973, apoi s-a transformat în secție a Bibliotecii Academiei Române. Sediul Bibliotecii Centrale a devenit după anul 1948 sediul Miliției orașului Blaj, apoi școală de miliție și în cele din urmă școală ajutătoare. Palatul Mitropoliei a fost în perioada anilor 1948-1990 școală de protecție a plantelor, stație viticolă (etajele I și al II-lea) și muzeu²².

Episcopia Greco-Catolică Lugoj

Arhiva și biblioteca Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj a avut de suferit, după decretul de desființare a acestei biserici. O parte a acestor arhive și biblioteci a fost distrusă – fonduri întregi au fost duse la fabrica de cărămidă din localitatea Lugoj și arse –, o parte a ajuns la diferiți preoți și credincioși apropiați episcopiei – recuperarea acestor documente a întâmpinat unele dificultăți –, iar o parte a ajuns la Mitropolia Bisericii Ortodoxe din Timișoara – până să ajungă arhiva și biblioteca la Mitropolia Banatului a fost mutată prin diferite clădiri din Lugoj. În această perioadă a anilor 1950, de arhivă și bibliotecă s-a ocupat preotul Iuliu Rațiu, care a încercat și reușit într-o anumită măsură să o ordoneze pe fonduri.

Din referatele împuterniciților și comisiei care s-a ocupat de aceste bunuri aflăm că în luna mai 1949, biblioteca și arhiva au fost evacuate de la locul lor și transportate. În acest raport mai este menționat că: “În prezent, în urma evacuării din ultimul local, o bună parte din bibliotecă se găsește la Timișoara precum și o mică parte din arhivă, restul fiind la Lugoj. Atât la bibliotecă, în Timișoara, cât și la arhivă în Lugoj, se lucrează la sortarea și inventarierea lor. Lucrările cu inventarierea nu se pot termina decât în cursul anului viitor”²³.

În procesul verbal din 12 noiembrie 1949, semnat de Ștefan Pușcaș, președintele Comitetului Provizoriu al Sfatului Popular Lugoj, Aurel Lascu secretarul Comitetului, P. Gheleşianu șeful biroului și Valeriu Popescu șeful secției administrative, Iosif Naghiu custodele averii fostului cult greco-catolic din Lugoj și Teodor Gobjilă inspector în Ministerul Cultelor, aflăm că s-au întâlnit pentru a discuta situația averii mobile și imobile a fostului cult greco-catolic din Lugoj. Aici s-a hotărât ca întreaga avere a fostului cult greco-catolic să fie preluată. Preluarea a avut ca fundament legal Decretul Prezidiului Marelui Adunări Naționale nr. 358 publicat în “Monitorul Oficial” din 2 decembrie 1948, precum și procesul verbal nr.

²⁰ *Ibidem*, f. 147.

²¹ *Ibidem*, vol. 2, 1959. Cuprinde: *Rapoarte, note, adrese asupra bibliotecilor fostei Mitropolii a Blajului – Greco-Catolică*, f. 2.

²² Interviu cu prof. Cornel Tatai-Baltă, realizat în 3 septembrie 2012.

²³ ANIC, fond *Ministerul Cultelor, Direcția de Studii*, ds. 72, vol. 2/2, 1950, f. 152.

14 din 3 martie 1949 al Comisiunii Interministeriale constituite conform deciziei Consiliului de Miniștri nr. 1719 din 1949. Aici s-a mai hotărât ca biblioteca fostei episcopii și obiectele de muzeu să fie preluate în custodie de Sfatul Popular Lugoj²⁴.

În 15 decembrie 1949²⁵ averea fostei Episcopii greco-catolice din Lugoj, nu fusese preluată până la această dată de către Comitetul provizoriu al Sfatului Popular al orașului Lugoj, așa cum i s-a atribuit ca sarcină de către Comisia interministerială prin procesul verbal din 3 martie 1949. Motivul rezultă din declarația lui Aurel Lascu – Secretarul Comitetului –, potrivit căreia acesta situație se datorează faptului că nici Ministerul de Interne și nici Ministerul Cultelor nu le-a comunicat această hotărâre²⁶.

Biblioteca Episcopiei de Lugoj cât și cea personală a episcopului Ioan Bălan, precum și arhiva au fost evacuate din fosta reședință în martie 1949 de către Miliția orașului, care s-a instalat în acest imobil. După mai multe mutări, atât biblioteca cât și arhiva se aflau în localul unei foste cărciumi din str. Jdanov. Cărțile erau așezate în ordine, cele mai de valoare erau așezate în 7 lăzi, iar arhiva era răvășită astfel că “în prezent reprezintă un maldăr de hârtii. Nu am putut găsi catalogul bibliotecii”. Din declarația verbală a custodelui Iosif Naghiu reiese că a existat catalogul până în momentul evacuării ce s-a făcut de către miliție, evacuare la care el personal nu a asistat²⁷.

Obiectele de cult aflate în fosta reședință și în capelă au fost predate de Miliție fostei biserici greco-catolice din Lugoj. Nu s-a făcut nicio formă cu ocazia predării lor. Cu această ocazie, s-a constatat că întreaga avere a fostei catedrale greco-catolice din Lugoj, cât și obiectele de cult evacuate din reședința episcopală, nu sunt inventariate așa cum a cerut Ministerul de Finanțe și deci nici evaluate. Obiecte de muzeu nu se găsesc decât un dulap cu o colecție de monede vechi și un dulap cu diferite pietre. Obiectele personale ale episcopului Ioan Bălan au fost ridicate de către pr. Nicolae Ciurescu – secretarul protoieriei ortodoxe, cu ocazia preluării reședinței de către Miliție. Predarea nu s-a făcut cu proces verbal. La ședința din 12 decembrie 1949 de la reședința Comitetului Provizoriu al Sfatului Popular al orașului Lugoj s-a hotărât ca imediat să se treacă la luarea în primire a averii mobile și imobile, așa cum prevedea Decretul Prezidiului nr. 358, publicat în “Monitorul Oficial” din 2 decembrie 1948 și Procesul Verbal nr. 14 din 3 martie 1949 al Comisiei Interministeriale. Biblioteca și obiectele de muzeu rămăneau în custodia Sfatului Popular Lugoj, până când va decide ministerul²⁸.

În anul 1950 arhiva și biblioteca au fost predate prin procesul verbal din data de 19 iulie 1950, încheiat între plutonierul de miliție Petre Sapunov, de la Miliția

---

²⁴ *Ibidem*, f. 120.

²⁵ *Ibidem*: *Referat Situația Bunurilor fostei episcopii greco-catolice din Lugoj. 15 decembrie 1949*, f. 154.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, f. 121.

²⁸ *Ibidem*, vol. 2/2, 1950, f. 154.

Județeană Severin, și protopopul Gheorghe Medoia²⁹, consilier arhiepiscopal din Timișoara în prezența împuternicitului Ministerului Cultelor pentru regiunea Banat-Timișoara Petru Gomboș. Petre Sapunov a predat arhiva și biblioteca episcopiei de Lugoj în persoana protopopului Gheorghe Medoia, consilier arhiepiscopal la Timișoara. Până în acel moment arhiva și biblioteca au fost în trei locuri: “în imobilul Fundației Alexandrovici, în imobilul din str. Jdanov, nr 25 și în bazarul Bisericii Ortodoxe Române”. Din această cauză, atât cărțile cât și arhiva se găsesc răvășite, preluarea lor făcându-se în această stare, neinventariate și nu s-a găsit niciun inventar, nici al arhivei sau al bibliotecii. În procesul verbal s-a mai menționat că inventarierea arhivei și bibliotecii se va face după aranjarea și sortarea actelor și cărților³⁰.

Referatul Ministerului Cultelor din 11 august 1950 menționează următoarele: “După desființarea centrului eparhial fost greco-catolic din Lugoj, biblioteca a fost evacuată și depozitată într-o clădire, iar de atunci a mai fost evacuată în câteva rânduri, deoarece clădirile erau necesare pentru alte scopuri. În prezent partea cea mai mare a bibliotecii se găsește la Timișoara, fiind în curs de inventariere, iar câteva cărți împreună cu arhiva, se găsesc la Lugoj, fiind în curs de sortare, pentru a putea fi trimisă la Timișoara, deoarece la Lugoj nu se găsește loc pentru depozitarea bibliotecii și arhivei. Custodele bibliotecii este consilierul cultural al Mitropoliei prot. Gheorghe Medoia, ajutat de prot. Dr. Victor Vlăduceanu pentru partea de bibliotecă care se găsește în Timișoara și preot Virgil Țurcanu pentru cea din Lugoj. Inventarul cu cărțile, manuscrisele și tot ce se găsește în bibliotecă, se va depune după terminarea acestuia. Centrul ortodox cel mai apropiat care ar putea adăposti biblioteca este Mitropolia Ortodoxă a Timișoarei”³¹. Împuternicitul regiunii Timișoara Petru Gomboș, la 28 august 1950, menționează într-un referat că predarea și preluarea bibliotecii și arhivei Episcopiei greco-catolice din Lugoj s-a făcut fără a avea inventar, “fără a se cunoaște ce s-a predat respectiv preluat”³².

După evenimentele din 1989 și repunerea în drepturi a Bisericii Greco-Catolice, biblioteca și fondurile Arhivei Greco-Catolice de la Mitropolia Ortodoxă din Timișoara au fost trimise proprietarului de drept.

Episcopia Greco-Catolică Oradea

Soarta arhivelor și a bibliotecilor Episcopiei Greco-Catolice de Oradea s-a hotărât în 19 aprilie 1949, printr-un proces verbal, în baza hotărârii Comisiei Interdepartamentale care a predat Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea întregul edificiu al fostei reședințe a Episcopiei Greco-Catolice din Oradea. Hotărârea a fost comunicată Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea prin adresa nr. 3.696 din 1949 a Ministerului Cultelor, cu precizarea “că se predă atât imobilul clădit cât și întreg inventarul și mobilierul, pentru a servi exclusiv nevoilor acestei Episcopii sau

²⁹ Protopopul Gheorghe Medoia a fost preot greco-catolic în parohia Comloșu Mare, județul Timiș. După desființarea Bisericii Greco-Catolice, a devenit preot ortodox, protopop, apoi consilier la Mitropolia Ortodoxă a Banatului.

³⁰ ANIC, fond *Ministerul Cultelor, Direcția de Studii*, ds. 72, vol. 2/2, 1950, f. 162.

³¹ *Ibidem*, f. 153.

³² *Ibidem*, f. 161.

instituțiilor ei”, precum și în baza adresei nr. 2.521.G. a Președinției Consiliului de Miniștri, care reia aceleași precizări. Semnatarii procesului verbal de predare-primire au fost: custode preot Vasile Boroș și membrii comisiei de predare desemnați de către Primăria Municipiului Oradea: Petru Albu, Romulus Mierea și Pavel Pal Ioan, în asistența inspectorului șef, Valeriu Martin de la Ministerul Cultelor; au preluat: “membrii ai comisiei de preluare desemnați de către Episcopia Ortodoxă Română din Oradea: Consilier Guiășu Ioan, Contabil șef Sendruțiu Ioan, dr. Eugen Bocu, Sendruțiu Florica și preot Nemeș Roman am procedat la primirea edificiului și întregului inventar și mobilier al clădirii situate în Oradea Piața Malinowsky nr. 3.”³³

Biblioteca Episcopiei Greco-Catolice din Oradea conținea 8.445 volume, dintre care 244 reviste. Din biblioteca foste Academii Teologice Greco-Catolice Oradea s-au găsit numai 1.404 volume, depozitate în pivnița fostului profesor Alexandru Rațiu, restul de câteva mii urmând a fi căutate. Dintre acestea, au fost repartizate Ministerului Cultelor 15 volume, restul fiind atribuite Episcopiei Ortodoxe Oradea, cu condiția de a ceda Institutului Teologic Ortodox din Cluj cărțile de care acesta are nevoie. În biblioteca fostei episcopii se mai găseau 280 manuscrise vechi, printre care unele ale lui Gheorghe Șincai, și ale lui Samuil Micu, Inocențiu Micu Klein și *Pravila Românească* de la 1632. Acestea au fost sigilate și propuse spre repartizare Academiei RPR. Prin adresa nr. 523 din 20 iunie 1949, filiala Cluj a Academiei RPR făcea cunoscut că a preluat aceste manuscrise, înaintând inventarul lor. Arhivele au fost preluate de Episcopia Ortodoxă din Oradea.

În clădirea Episcopiei Greco-Catolice au mai fost identificate șapte dulapuri cu arhiva episcopiei și arhiva fostei bănci “Unirea”, precum și arhive ale unor școli din Beiuș³⁴. Repartizarea acestei arhive s-a făcut în felul următor:

- Ministerului Cultelor volumele notate în anexele nr. 1³⁵ și 2³⁶;
- Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea, întreaga arhivă și restul cărților, cu condiția de a fi atribuite Institutului Teologic Ortodox din Cluj, cele de care acesta va avea nevoie;
- Arhiva fostei bănci “Unirea”, care să fie pusă la dispoziția lichidatorilor acelei bănci;
- manuscrisele vechi, direcționate către Academia RPR.

Despre arhivele și bibliotecile acestei episcopii mai aflăm că împuternicitul Roman Hemeș din Oradea, la 9 septembrie 1950, a raportat Ministerului Cultelor că “via fostei parohii Oradea Olosig (parohia seminarului) este și azi în administrația

---

³³ *Ibidem*, f. 66.

³⁴ *Ibidem*, f. 124.

³⁵ Anexa 1: [August] Roskovanyi, *Monumenta Catholica*, 4 vol.; [Adolfo] Giobbio, *La denuncia del concordato*, 1 vol.; [Victor] Bojor, *Episcopii diecezei greco-catolice de Gherla*, 1 vol.; [Vasile] Chirvaiu, *Instituțiuni de drept bisericesc*, 1 vol.; [Petru] Tămăianu, *Istoria Seminarului din Oradea*; [Iacob] Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hașegului, Il poema quattrocentesco della cappella sistina*, album; *Il giudizio universale della cappella sistina*, album. Cf. *Ibidem*, 1950, f. 128.

³⁶ Anexa 2: [Vladimir] Dimitrievici, *Nazarenismul*; [Nicolae] Franco, *Apărarea creștinismului prin unirea bisericilor*; Oda Schneider, *Vom priestertum der Frau*; [Victor] Crișan, *Celibatul clerului*. Cf. *Ibidem*, 1950, f. 128.

reacțiunii greco-catolice nerevenite”. Tot în acest raport a fost amintită arhiva Seminarului Greco-Catolic care se găsea la fostul profesor de teologie nerevenit Petru Iluțiu, care în anul 1950 era profesor la “ciclul II” Săcuieni³⁷. Împuțerniciții Roman Nemeș și Ion Țăranu de la Oradea menționează într-un “referat special” datat în 13 noiembrie 1950, înregistrat de Ministerul Cultelor cu nr. 037519 tot în 13 noiembrie 1950, că a cercetat conținutul a două dulapuri de fier de la fosta reședință episcopală greco-catolică din Oradea. În aceste dulapuri au fost: “hârtii fără valoare, bani ungurești scoși din uz și cambii de la fosta bancă Unirea”. Împuțernicitul scria în acest referat că “spera să găsească scripte ale Administrației Fondurilor Capitulare, de unde să putem urmări unele surse secrete de venituri, din trecut, precum și calea pe care veneau aceste surse materiale”³⁸.

Episcopia Greco-Catolică de Maramureș, cu sediul la Baia Mare

Această episcopie, ca de altfel toate episcopiile greco-catolice din țară, deținea bibliotecă și arhivă. După anul 1948, din referatele Comisiei de preluare a bunurilor greco-catolice aflăm că biblioteca și arhiva Episcopiei Greco-Catolice din Baia Mare nu a fost inventariată, astfel încât s-a propus ca Episcopia ortodoxă din Oradea să delege un preot pentru inventarierea acestora³⁹.

Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al RPR, prin împuțerniciții din Baia Mare Traian Chilian (împuțernicit regional) și Dumitru Tatra (împuțernicit secretar), scriau în 1 decembrie 1959 despre cărțile “cu conținut religios” ale Episcopiei Greco-Catolice din Baia Mare că au fost preluate de către Secția de Învățământ și Cultură din Baia Mare⁴⁰. Aceiași împuțerniciți au mai raportat, în 28 septembrie 1959, că biblioteca personală a episcopului Alexandru Rusu a fost preluată tot de către Secția de Învățământ și Cultură a Regiunii, pe baza deciziei penale a Tribunalului Militar din Cluj nr. 467 din 29 august 1957⁴¹. În legătură cu biblioteca episcopului Alexandru Rusu, aflăm că în 19 iunie 1959⁴² era depozitată la sediul Protopopiatului ortodox din Baia Mare, conținând aproximativ 780 de volume, proprietatea episcopului greco-catolic, condamnat la muncă silnică pe viață cu confiscarea averii⁴³.

Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla

Arhiva și biblioteca Episcopiei Greco-Catolice Clujene au avut același itinerar ca și celelalte arhive și biblioteci greco-catolice din țară. În clădirea cancelariei episcopale din Cluj se afla biblioteca episcopală cu catalog topografic și registru alfabetic pentru 2.707 cărți și broșuri – propuse spre a fi repartizate

---

³⁷ *Ibidem*, f. 163.

³⁸ *Ibidem*, f. 169.

³⁹ *Ibidem*, f. 192.

⁴⁰ *Ibidem*, vol. 2, 1959, f. 5.

⁴¹ *Ibidem*, f. 7.

⁴² *Ibidem*, f. 8.

⁴³ *Ibidem*, vol. 2/2, 1950, f. 8.

Episcopiei Ortodoxe a Clujului. De asemenea, a fost propus spre a fi repartizată aceleași episcopii și arhiva episcopiei greco-catolice⁴⁴.

La etajul clădirii episcopale a fost biblioteca episcopului Iuliu Hossu, cu 2.014 volume de cărți și broșuri, care au fost inventariate de către comisie. Această bibliotecă a fost transportată la Institutul Teologic din Cluj și predate în custodie. Biblioteca fostei Academii Teologice Greco-Catolice a fost mutată la Institutul Teologic Ortodox din Cluj. În inventarul acestei biblioteci au fost 4.861 volume. Arhiva aceleași Academii teologice a fost de asemenea depozitată la Institutul Teologic Ortodox din Cluj⁴⁵.

Atât bibliotecile, precum și arhivele Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla au fost repartizate Episcopiei Ortodoxe din Cluj, care a intenționat să le predea Institutului Teologic Ortodox din localitate. În documentele identificate au fost remarcate următoarele cărți: *Cazania lui Varlaam*, *Noul Testament* de la Bălgrad, *Pravila de la Târgoviște*, *Scrierile Sfinților* de Dosoftei, *Kiriadodromionul lui Atanasie Anghel*, *Biblia* lui Bob, nouă manuscrise românești din care evangheliar slav din secolul al XVI-lea (1540), o Psaltire slavă de la începutul secolului al XVII-lea⁴⁶.

Biserica Greco-Catolică avea arhive, biblioteci și muzee în următoarele centre: Blaj (unde era Mitropolia), Oradea, Cluj, Lugoj și Baia Mare (centre episcopale). Identificarea și punerea în valoare istoriografică a documentelor istorice ale acestei biserici este un demers greu. În cazul de față, studierea Arhivelor (specifice) Ecleziastice ale Bisericii Greco-Catolice este anevoioasă, deoarece această biserică a fost desființată de Statul comunist la 1 decembrie 1948, legal, prin Decretul 358. Astfel bibliotecile, bunurile mobile și imobile au ajuns la diferite instituții, unele documente au fost pierdute sau chiar distruse. Cu toate acestea, se pot studia fonduri importante despre Biserica Greco-Catolică, care s-au păstrat la Arhivele Naționale ale României din București și diferite centre din țară, cum ar fi: Alba (fonduri ale Mitropoliei din Blaj), Cluj (fonduri ale Episcopiei Cluj-Gherla), Bihor (fonduri ale Episcopiei Oradea), Timiș (fonduri ale Episcopiei de Lugoj), Maramureș (fonduri ale Episcopiei de Maramureș) etc.

Particular Ecclesiastic Archives. The Archives of the Greek-Catholic Church in Romania. Case Study: The Archives of the Greek-Catholic Bishopric of Lugoj
(Abstract)

The Romanian Uniate Church was dissolved on December 1, 1948, according to Decree 358, and its libraries and archives were taken by various other institutions, along with all the landed properties and other goods.

Besides the decree adopted on December 1, 1948, the stipulations in article 2 of the Decision of the Council of Ministers no 1719 in December 27, 1948, published in *Monitorul Oficial* no 303 in December 29, 1948, mentioned that “*arhivele, documentele,*

---

⁴⁴ *Ibidem*, f. 46-47.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 205.

bibliotecile, muzeele și orice obiect de muzeu ale fostului cult greco-catolic, au trecut, în mod provizoriu, asupra Ministerului Cultelor [the archives, documents, libraries, museums and every artifact of the former Greek-Catholic cult were taken temporarily by the Ministry of Cults". It was only at the Metropolitan Seat of Blaj where 43,976 books, booklets, and manuscripts – beside newspapers and magazines – were identified when the documents were taken by the communists. Arabic, Syrian, Turkish, Slavonic, Tibetan were mentioned, along with Timotei Cipariu's entire library, with its manuscripts and the ancient Romanian prints. One should also mention here the library of the Greek-Catholic Theologic Academy, the library of the Metropolitan Seat, the archives and a series of museum religious artifacts. All these goods, from the Metropolitan Bishopric of Blaj and also from the the Greek-Catholic bishoprics in Cluj, Oradea, Baia Mare and Lugoj were distributed to the Ministry of Cults and Ministry of Arts and Information, the Metropolitan Seat of Sibiu, and the Romanian Academy.